

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ



СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Випуск 11

*Матеріали Всеукраїнської
науково-практичної конференції
“Правова держава: досвід, можливості,
механізми формування в сучасній Україні”,
м. Київ, МАУП, 24 квітня 2014 р.*

Київ
ДП “Видавничий дім “Персонал”
2014

*Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 5 від 28.05.14)*

Редакційна колегія:

А. М. Подоляка (голова), д-р юрид. наук, проф.;
А. А. Ізнатченко (заступник голови), канд. техн. наук;
М. Ф. Головатий, д-р політ. наук, проф.;
І. П. Бідзюра, д-р політ. наук, проф.;
Ф. М. Медвідь, канд. філос. наук, проф.
О. В. Куроченко, д-р екон. наук, проф.;
А. С. Лисецький, д-р екон. наук, проф.;
І. П. Розпутенко, д-р наук держ. упр., проф.;
Г. П. Ситник, д-р наук держ. упр., проф.;
Ю. П. Сурмін, д-р соціальних наук, проф.;
В. В. Утвенко, канд. іст. наук, доц.;
Н. М. Чернуха, д-р пед. наук, проф;
М. В. Чечетов, д-р наук держ. упр., проф.;
Н. П. Ярош, д-р наук держ. упр.

Видання здійснене в рамках проекту
“Наукові праці МАУП”

Становлення і розвиток української державності : [зб. наук. пр.] /
МАУП. — К.: ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2008 —

С76 Вип. 11: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. “Правова держава: досвід, можливості, механізми формування в сучасній Україні”, м. Київ, 24 квіт. 2014 р. / редкол.: А. М. Подоляка (голова) [та ін.]. — 2014. — 362 с. : іл. — Бібліогр. у кінці ст.

У пропонованому збірнику подано статті учасників науково-практичної конференції, присвяченої найважливішій проблемі сьогодення — становленню України як держави. Розглядається формування державності в Україні у різні періоди історії та в різних аспектах.

Для науковців і державних службовців, політиків і політологів, викладачів і студентів, а також усіх, хто цікавиться розвитком Української держави і суспільства.

ББК 63.3(4УКР)я43+67.9(4УКР)301я43

ЗМІСТ

Шконда В. В. Правова культура як детермінанта правової держави	7	Вакуліч Т. М. Ціннісний потенціал сім'ї як фактор національної безпеки	56
Шилов Ю. О. Генезис права й держави у світлі історії православної державності слов'ян.....	10	Вакуліч Т. М., Карачевська О. Л. Віктимність жінки як прояв залежної поведінки.....	63
Підналий В. Л. Актуальні проблеми філософії права ..	13	Выровой В. И. Духовність в контексті соціального управління	66
Пригунов П. Я. Основні напрями та механізми реформування правоохоронних органів України	16	Головченко В. В. Критерії розмежування правових актів за ознаками їх нормативності.....	70
Юлдашев А. Х. Концепція реформування местної влади.....	19	Головченко В. В., Головченко О. В. Медична етика як потенційне джерело права.....	75
Заросило В. О. Щодо зміни системи охорони громадського порядку та громадської безпеки в Україні	27	Гольцов А. Г. Сучасний світовий порядок: міжнародно-правові проблеми забезпечення.....	80
Недюха М. П. Корупція як соціально-правова категорія.....	34	Колпаков В. М. Самоменеджмент як фактор формування управлінської еліти.....	84
Калашнікова Л. Є., Лисак Х. Є., Рильцев Є. В. Психосоціальні основи людини свідомої.....	39	Комаров В. А. Соціальна справедливість і пенсійне забезпечення в Україні	89
Александров Ю. В. Щодо інституту індивідуальної амністії.....	43	Костенко І. В. Особливості використання персональних даних в процесі інформаційно-правового забезпечення діяльності правоохоронних органів	94
Алієва-Барановська В. М. Проблеми нормативно-правового регулювання ЗЕД суб'єктів господарювання в умовах трансформаційних перетворень	45	Костенко І. В., Лужецький Р. Л. Проблеми насильства в сім'ї і заходи протидії такому насильству дільничним інспектором міліції	96
Бандурка А. С. Кібербулінг – новітня загроза інформаційній безпеці особи	49	Костюк Т. О. Формування державного апарату України в умовах становлення правової держави	99
Бірдул Л. В. Нормативно-правова база управління персоналом	52		

КРИТЕРІЇ РОЗМЕЖУВАННЯ ПРАВОВИХ АКТІВ ЗА ОЗНАКАМИ ЇХ НОРМАТИВНОСТІ

Становлення і розвиток української державності, вип. 11, с. 70–74

У процесі підготовки нормативно-правових актів і під час розгляду судових справ про оспорування нормативних актів виникають питання щодо критеріїв, за допомогою яких можна визначити і розмежувати нормативні та ненормативні акти, вирішити питання щодо правомочності прийняття акта відповідним суб'єктом.

Оскільки в Україні відсутній закон, яким було б урегульовано поділ правових актів за ознаками їх нормативності, а в Конституції України та спеціальних законах не завжди визначено види правових актів з точки зору їх нормативності, то спробуємо розглянути деякі питання цієї проблеми на основі доробок науковців та правових позицій Конституційного Суду України.

Нормативно-правові акти як основна форма права

В юридичній літературі існують різноманітні визначення поняття “правовий акт”. Під правовим (юридичним) актом зазвичай розуміють офіційний письмовий документ, який породжує певні правові наслідки, створює юридичний стан і спрямований на врегулювання суспільних відносин. Нормативно-правовий акт — це офіційний письмовий документ, який приймається уповноваже-

ним органом держави і встановлює, змінює, припиняє чи конкретизує певну норму права. Такі акти знаходяться між собою в ієрархічній підпорядкованості, що і визначає юридичну силу документа.

Нормативно-правовий акт відображає волю уповноваженого суб'єкта права, є обов'язковим для виконання, має документальну форму закріплення, забезпечується у виконанні державою, у тому числі примусовими засобами [1, 2].

За різними критеріями нормативно-правові акти можна класифікувати на окремі види: за органом, який їх видає (акти парламенту, Президента, уряду, органів виконавчої влади, державних органів, органів місцевого самоврядування); за юридичною силою (закони та підзаконні нормативні акти); за суб'єктами правотворчості (прийняті на референдумі; нормативні акти органів державної влади; нормативні акти громадських організацій, локальні, внутрішні акти організацій, підприємств, установ; спільні нормативні акти); залежно від території дії (на всю територію держави; на територію окремих суб'єктів; локальні); за сферою дії: акти загальної дії (охоплюють і вирішують найбільш схоже коло питань); акти спеціальної дії

(пов'язані з вирішенням конкретних питань, спрямовані на більш глибоке їх дослідження); локальні акти (застосовуються у вузькоспеціалізованих сферах людського життя); залежно від терміну дії (невизначено-тривалої дії та тимчасової дії); залежно від предмета правового регулювання (конституційні, адміністративні, кримінальні, цивільні тощо) [3].

Відмінності нормативного акта від інших видів юридичних актів

Критеріями, за якими нормативний акт відрізняється від інших видів юридичних актів, є такі.

Нормативні акти:

- створюються внаслідок нормотворчої, законодавчої діяльності органів держави (або референдуму); в них сформульовані норми права; вони є основним джерелом права, юридично обов'язкові для персонально нефіксованого кола осіб;

- видаються у формі законів, указів, положень, актів нормативного характеру;

- нормативний акт містить загальнообов'язкові правила поведінки (норми), тоді як акт застосування норм права має індивідуально-конкретні приписи, а інтерпретаційний акт — роз'яснення змісту і меж дії норм права;

- вимоги нормативного акта стосуються всіх суб'єктів, які опиняються в нормативно регламентованій ситуації, а акт застосування норм права адресується конкретним особам чи організаціям і є обов'язковим до виконання тільки ними. Інтерпретаційний акт адресується суб'єктам, які застосовують норми права, що роз'яснюються;

- нормативний акт регулює певний вид суспільних відносин, акт застосування норм права — конкретну життєву ситуацію. Інтерпретаційний акт не змінює зміст правового регулювання, а тільки доповнює його роз'ясненнями норм права;

- нормативний акт діє тривалий час і не вичерпує себе фактами його застосування; дія акта застосування норм права закінчується у зв'язку з припиненням існування конкретних правовідносин; інтерпретаційний акт діє тільки разом з нормативним актом, приписи якого роз'яснюються, і має допоміжне значення [4, 5].

Стисліше критерії розмежування правових актів можна диференціювати за такими ознаками.

Нормативні акти:

- поширюються не на конкретні життєві ситуації, а на заздалегідь невизначену кількість тотожних за своїми ознаками випадків;

- адресуються колу осіб, не окреслених персонально;

- реалізуються за допомогою правових засобів багаторазової дії;

- здійснюються зазвичай без встановлення чітких часових меж.

Індивідуально-правові акти:

- видаються правозастосовними органами; норм права не містять; джерелом права не є, юридично обов'язкові тільки для осіб, зазначених у цьому акті;

- видаються у формі указів, постанов, наказів, розпоряджень щодо згаданих у них осіб або конкретних обставин;

- спрямовуються на врегулювання конкретних видів соціальної поведінки;

- поширюються лише на персонально визначених осіб;
- не передбачають повторного застосування одних і тих самих юридичних засобів;
- мають переважно короткостроковий характер, припиняються після реалізації відповідних індивідуальних правових приписів [6].

Правові позиції Конституційного Суду України щодо розмежування нормативних і ненормативних актів

Оскільки чинне законодавство не містить чітких критеріїв розмежування правових актів за ознаками їх нормативності, доцільним є для такого розмежування використовувати не тільки існуючу юридичну доктрину, а й рішення Конституційного Суду України, які за всіма ознаками є правовими актами. Зокрема, у п. 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 16 квітня 2009 р. № 7-рп/2009 (справа про скасування актів місцевого самоврядування) зазначено: “Конституційний Суд України дійшов висновку, що органи місцевого самоврядування, вирішуючи питання місцевого значення, представляючи спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст, приймають нормативні та ненормативні акти. До нормативних належать акти, які встановлюють, змінюють чи припиняють норми права, мають локальний характер, розраховані на широке коло осіб та застосовуються неодноразово, а ненормативні акти передбачають конкретні приписи, звернені до окремого суб’єкта чи юридичної особи, застосовуються одноразово і після реалізації вичерпують свою дію. Такий висновок узгоджується

із правовими позиціями Конституційного Суду України, викладеними у рішеннях від 27 грудня 2001 р. № 20-рп/2001 у справі про укази Президії Верховної Ради України щодо Компартії України.

У Рішенні від 27 грудня 2001 р. № 20-рп/2001 (справа про укази Президії Верховної Ради України щодо Компартії України, зареєстрованої 22 липня 1991 р.) Конституційний Суд України зазначив, що “ознаками нормативності правових актів є невизначеність дії у часі та неодноразовість їх застосування (абзац перший п. 6 мотивувальної частини)”.

За правовою позицією Конституційного Суду України “нормативне регулювання є формою впорядкування суспільних відносин і має здійснюватися його суб’єктами у визначених законом межах” (абзац другий п. 7 мотивувальної частини Рішення від 3 лютого 2009 р. у справі за конституційним поданням Верховної Ради Автономної Республіки Крим).

У п. 5 мотивувальної частини Рішення від 22 квітня 2008 р. № 9-рп/2008 у справі за конституційними поданнями 52 народних депутатів щодо відповідності Конституції ряду указів Президента стосовно діяльності Ради національної безпеки і оборони та 50 народних депутатів щодо конституційності Указу Президента “Про склад Ради національної безпеки і оборони України” Конституційний Суд України зазначив, що оспорювані укази Президента України “є правовими актами ненормативного характеру (індивідуальні дії)...” Ці укази стосувалися окремих фізичних осіб, були розраховані на персональне (індивідуальне) застосування

і після їх реалізації вичерпали свою дію. ... Такий висновок ґрунтується на правовій позиції Конституційного Суду України щодо ненормативності правових актів, викладеній в абзаці четвертому п. 1 мотивувальної частини Рішення від 23 червня 1997 р. № 2-зп (справа про акти органів Верховної Ради України), яка полягає в тому, що “за своєю природою ненормативні правові акти, на відміну від нормативних, встановлюють не загальні правила поведінки, а конкретні приписи, звернені до окремого індивіда чи юридичної особи, застосовуються одноразово й після реалізації вичерпують свою дію”.

Відповідно до підп. 3.14 п. 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 19 жовтня 2009 р. № 26-рп/2009 (справа про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо виборів Президента) “основною формою реалізації завдань та функцій органів виконавчої влади є видання ними правових актів управління. Правові акти управління характеризуються рядом ознак, однією з яких є вимоги щодо належного оформлення таких актів, за якими акт управління є письмовим документом певного виду, підготовленим за правилами юридичної техніки та виданим з дотриманням нормативно встановленої процедури”.

Критерії розмежування нормативно-правових актів за ознаками їх ієрархічної нормативності висловлені Конституційним Судом України також у рішеннях: № 4-рп від 3 жовтня 1997 р. (справа про набуття чинності Конституції України); № 3-рп від 27 березня 2000 р. (справа про всеукраїнський референдум);

№ 9-рп від 19 червня 2001 р. (справа щодо стажу наукової роботи); № 1-рп від 16 січня 2003 р. (справа про Конституцію АРК); № 2-рп від 14 березня 2014 р. (справа про проведення місцевого референдуму в АРК); у висновку КСУ № 3-в від 11 липня 2001 р. (справа про Римський статут) та ін.

Загальні висновки

Аналіз наукової та довідкової юридичної літератури дає підстави стверджувати, що поняття “нормативний акт” та “нормативно-правовий акт” мають однаковий зміст, тобто означають один вид правового (юридичного) акта.

Оскільки законодавство України не містить визначення термінів “акт”, “правовий акт”, “юридичний акт”, “нормативний акт”, “індивідуальний акт” та критеріїв розмежування правових актів за ознаками їх нормативності, вважаємо за прийнятне для проведення такого розмежування використовувати існуючу юридичну доктрину та наведені вище правові позиції Конституційного Суду України.

Обов’язкова ознака нормативного акта — його нормативність — встановлення, зміна чи припинення ним певної норми права. На відміну від нормативного акта ненормативний акт не встановлює, не змінює і не скасовує норм права, а також не є загальнообов’язковим та не забезпечується засобами державного примусу. Ненормативні акти зазвичай називають індивідуальними.

Критерії розмежування правових актів за ознаками їх нормативності мають бути чітко визначені законодавчо.

Література

1. *Тихомиров Ю. А., Котелевская И. В.* Правовые акты: Учебно-практич. и справочное пособие. — М., 1999. — С. 17–18.
2. *Скакун О. Ф.* Теорія держави і права: Підруч.: Пер. з рос. — Х.: Консум, 2006. — С. 311–313.
3. *Большая советская энциклопедия.* — М., 2005. — С. 346.
4. *Загальна теорія держави і права: Підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закладів / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.* — Х.: Право, 2009. — С. 279.
5. *Головченко В. В.* Право в житті людини. — К.: Оріяни, 2005. — С. 96–107.
6. *Скакун О. Ф.* Теорія держави і права: Підруч.: Пер. з рос. — Х.: Консум, 2006. — С. 412.